

Alevilerin Kürtleşmesi

Aleviler
gündeme
geldiği zaman
Aleviler
arasındaki
önemli bir
konuda,
Kürtçe yada
Zazaca
konuşan
Aleviler'in

Kürt yada Zaza mı? Yoksa Türk mü? Olduklarıdır. Bu soruya, yaşı bugün 55-60 in üstünde olanların verdiği cevap kendileri Türkçe dışında bu dilleri bilseler de kendilerinin ısrarla ama ısrarla "Türk" olduğu şeklindedir. Alevilerin Kürt olduğunu savunanlar ise, siyasi düşünceleri nedeniyle Kürt olduğunu savunlardır. Bir kişinin yada toplumun Kürt yada Zaza olması için Kürtçe yada Zazaca bilmesi yeterli değildir.

Kerkük ve Musul'dan Türkiye'ye gelen Alevi Türkmenleri gördüm. Türkçe'yi Araplar'ın ve Kürtler'in Türkçeyi konuşan şivesi ile konuşuyorlar. Kendilerini ilk gördüğümde Kürt yada Arap sanmıştım. Konuşunca Alevi Türkmen olduklarını öğrendim. Yanlarında bazı akrabaları vardı. Onlar ise, Türkçe'yi çok zor hatta hiç konuşamıyorlardı. Bazıları ise tamamen unutmuşlar. Bana öyle anlatıllar.

Museviler'in ana dili İbranice'dir. İstanbul'daki Musevi Türkçe konuşur. Kuzey Irak'taki Musevi Kürtçe konuşur. Suriye'deki Musevi Arapça konuşur. Almanya'daki Almanca, ABD'deki İngilizce, Rusya'daki Rusça, İspanya'daki İspanyolca konuşur. Ama hepside Musevidir. Süryaniler'in dili Süryanicedir. Ama Irak'taki Arapça, İstanbul'daki Türkçe, Diyarbakır'daki Kürtçe, Almanya'daki Almanca, İsveç'teki İsveççe konuşur. Çerkesler'in, Rusya'da ortak anlaştıkları dil Rusça, Türkiye'de ortak dilleri Türkçe, Ürdün'de Arapça, Suriye'de Arapça ve Fransızca'dır. Bu örnekleri sayfalarca uzatabilirim. Ama mesele şudur:

Sosyolojik bir kural vardır; "Her milliyet farkı dil farkını gerektirse de, her dil farkı milliyet farkını gerektirmez." Bu altın kuraldan yapılacak çıkarsama her dil farkının milliyet farkı olmadığıdır. Bir milliyet tarihsel gel-gitlerde farklı dilleri kullanabilir.

Çoğu kez aynı dine mensup iki millet yanyana yaşadığı zaman bunlardan biri diğerini etkiler asimile edebilir ve onu temsil eder. Bunun tarihte sayısız örnekleri vardır. Ama bu ikili ilişkide yerli olan sonra geleni etkiler diye bir ön şart yoktur. Tersi de olabilir. Bu yaşanan konjonktüre, tarihsel ve sosyolojik değişkenlere göre yeniden yapılanır. Türkiye'de Türkmen Aleviler'in bir kısmı Yavuz S.Selim-Şah İsmail çatışmasından sonra Kürtler'in yaşadığı bölgelere can güvenlikler nedeni ile zorunlu ikamet etmişler aradan geçen yaklaşık 450-500 yıl sonra Kürtçe yada Zazaca öğrenmişler. Türkçe süreç içinde ikinci dil olmuş ve bu karşılıklı etkileşim sonucu Kürtleşmişlerdir. Bunun dünyada sayısız örnekleri vardır.

Klasik bir örnektir; Fransa'da eski çağlarda Goluva adlı bir millet yaşamış. Bu Fransa'nın antik toplumlarındanandır. Sonra Romalılar burayı fethederler. Daha sonra Fransa'da Goluva milleti ile oraya sonradan yerleşen Latinler birlikte yaşamaya başlarlar. Bu birlikte yaşama sonucunda Latinler, Goluvalılar'ı etkilerler. Asimile ederler ve onları temsil ederler. Yani Latinliler süreç içinde

Goluvalılar'ın dilini etkiler ve kendi dilleri Goluva dili yerine geçer. Goluvalılar Latinleşirler, Latince konuşurlar. Böylece sonradan gelen Latinler yerli halk olan Goluvalıları nüfusları daha çok olmasına ve yerleşik olmalarına rağmen asimile ederler.

Ortaçağ'da Fransa yeniden bir fetih olayı ile karşı karşıya kalır. Bu sırada Fransa'da Franklar yaşıyordu. İlk fetihte fethedenler, yerlileri asimile etmişti. Bu sefer tersi oldu. Yerliler fethedenleri etkiledi, asimile ettiler. Fransa'ya ait olan yeni Latince Cermence'yi ortadan kaldırdı. Fransa'nın ve Franklar'ın dili oldu. Cermenler'in dili Latince oldu. Cermenler Franklaştılar.

Sosyolojide gösterilen bu klasik örneklerden de görüldüğü gibi bir milletin diğerini asimile etmesi için nüfusun azlığına çokluğuna bakılmıyor. Fethedene ve fethedilene öncelik verilemiyor. Böyle bir kural yok. Bazen işgal eden, edileni asimile ediyor. Bazen de işgal edilen yerli işgal edeni asimile edebiliyor. Bunun kesinliğini ifade eden bir sosyal yasa yoktur.

Örneğin; Batı Roma İmparatorluğu kendi dilini İtalya'ya, Fransa'ya, İspanya'ya, Portekiz'e kabul ettimiştir. Doğu Roma İmparatorluğu ise, işgal ettiği Yunanlılar'ın etkisinde kalıp asimile olmuş Yunanlılar'ın dilini kabul etmiş ve Yunanlaşmıştır.

Yine Araplar; Mısır'da Arapça'yı yerli halka kabul ettirmiştir. Ama aynı şeyi işgal ettikleri İran'da, Türkistan'da, Çin'de yapamamışlardır.

Eski Türkler'de dindaşları olan çeşitli milletler tarafından asimile olmuştur. Hazar Türkleri, Museviliği kabul ettikten sonra Yahudileştiler. Kuman Türkleri Hristiyan Milletler tarafından asimile oldu. Budha dinini kabul eden Türkler Moğollar ve Tibetliler tarafından asimile oldular. Ulah, Bulgar ve Macar devletlerinin kurucuları Türkler olduğu halde süreç içinde asimile oldular. Bulgarlaştı ve Macarlaştılar.

Babür Han ile birlikte Hindistan'a giden Türkmenler dillerini unuttu. Hintlileştiler. Urduca ve Hintçe kendi dilleri yerine geçti. Hatta Urduca konuşan Müslüman bir Hint milleti oluştu. Kuzey Afrika'yı işgal eden Türkler süreç içinde Mısır'da, Fas'ta, Tunus'ta, Cezayir'de dillerini unuttu, Araplaştılar. Arapça Türkçe'nin yerini aldı.

Güney Doğu Anadolu'da Türkler bir yanda Kürkler ile diğer yanda Araplar ile komşu olarak yaşıyorlar. Arap şehirlerine giden Türkler etkileniyorlar ve Araplaşıyorlar. Ama çölde Araplarla birlikte konar-göçer yaşayan Türkler Araplar'dan şehirdeki kadar etkilenmiyorlar. Örneğin, bu bölgedeki Beydilliler, İlbeliler, Dögerler, Baraklar, Rumkale'deki Sarılar, Lazkiye'deki Bucak ve Bayır beldeleri Türk dilini ve adetlerini korumuşlardır. Ama Kürt aşiretleri veya köyleriyle birlikte yaşayan Türkmenler genellikle Kürleşmişlerdir.

Ziya Gökalp (1) "Kürklerle beraber yaşayan Türkmen aşiretleri tedricen Kürleşmişlerdir. Mesela, Urfa ile Siverek arasındaki Döger nahiyesi Kürçe konuştukları gibi, "dedikten sonra bölge ile ilgili olarak şu örnekleri veriyor: " Diyarbakır'daki Karakeçili Aşireti, Osmanlılar'ınecdadı olan Kayılar'dan ayrıldıklarını ve Kütahya cihetlerinde dolaşan Karakeçililer'in amcazadeleri olduklarını iddia etmekle beraber, Kürçe konuşurlar." Kütahya'daki ve Orta Anadolu Balı'daki Karakeçililer'in ise bir tek kelime Kürçe bilmediği biliniyor. Bu bir Türkmen aşiretinin Kürleşmesi değil midir?

"Karacadağ'da bunlara komşu bulunan "Türkan" aşireti de isimlerinin delalet ettiği vechile aslen Türkmenler. (Kürkler, Türkmenler'e Türk derler). Türkler, Türk oldukları ve hatta Beydilli boyuna mensup bulunduklarını, eskiden reislerine "Boybeyi" denildiğini biliyorlar. Fakat Türkçe'yi tamamıyla unuttuklarından Türk oldukları da Kürt lisansıyla söylemektedirler" (2)

Ziya Gökalp Cumhuriyet döneminin hem önemli bir sosyoloğudur, hem de Diyarbakır'ıdır. Bu nedenle bölgeyi sosyolojik olarak iyi bilen bir sosyal bilimcidir.

Ziya Gökalp'in verdiği iki örneği verdim. Biri Karakeçili aşireti diğeri ise Türkmen aşireti'dir. Bu iki aşiret "Türkmenlerin Kürtleşmesi"ne ilişkin klasik sayılabilen iki örnektir. Bugüne dek hiç bir sosyolog, tarihçi veya sosyal bilimci bu saptamalara itiraz etmemiştir. İtiraz edilse de ciddiye alınmaz. Bu aşiretlere mensup yaşılı kuşak bu gerçeği bugün bile konuşuyor, aile fertlerine ve araştırmacılara ifade ediyor.

Peki bu Türkmen aşiretleri için mümkün olan toplumsal değişim başka Türkmen aşiretleri için neden olmasın. Örneğin; Karakeçililer ya da Türkmen aşireti Türkmen olup tarihsel-toplumsal değişim sonucu Kürtleşebiliyor. Ama; Türkmen olan Koçgiri ya da Şeyh Hasan Aşireti aynı tarihsel-toplumsal süreci yaşasa da Kürtleşemez diyebilir miyiz?

Ziya Gökalp bu tesbitlerine; Karacadağ'daki aşiretlerin Kanglı Türkleri'nden olduğunu, bunların da Celalettin Harzemşah'ın askerlerinden olabileceğini de ekliyor.

Namık Kemal, "Osmanlı Tarihi" kitabında, Osmanlı'nın kurucusu Kayı Boyu'nun da Harzem Türkleri'nden olduğunu yazıyor. (3) Sosyolog Gökalp, Mardin'de "Koçhisar köyünün kırk-elli sene evvel Türkçe konuştuğu söyleniyor" diyor. Araştırma yaptığı yıllar ise; 1920'li yıllardır. Kiki adını alan Çerikan ve Halacan aşiretlerinin de tamamıyla Kürtleştiği yazılıyor. Türkmen gibi Türkân aşiretinin de geçmişte Türkmen olup Kürtleştiği belirtiliyor.

Türkler ve Kürtler arasındaki etkileşimin, asimilasyonun kır ve şehir yaşamına göre de farklı sonuçlar doğurduğunu tesbit eden Gökalp bunları şöyle tanımlıyor:

"Türkler şehir medeniyetine daha istidatlı olduklarından şehirler Türklerin merkezi halini almakla beraber, oralara gelen Kürtler'i de Türkleştirmektedir. Köylerde ve çadırlarda yaşayan Türkmenler ise, sahra medeniyetinde daha kuvvetli bulunan Kürtlüğe temessüл etmektedirler." (4) (s.130).

Türkler'in Kürtleşmesi ile ilgili olarak Rıza Nur'da 1921 yılında şunları yazıyor:

"Bugün Kurt denilen bu adamların çoğunun Türk olduğunu çoktan bilirim. Yalnız onlara bunu bildirmek, öğretmek lazımdı. Türk, zavallıdır. Hadi Mısır'da, Cezayir'de yüzbinlerce Türk'ü kaybetmişiz, Araplaşmışlar. Fakat, Kürdistan henüz elimizden de çıkmamıştır ve anayurtta Türkleri Kürtleşmeye bırakmışız." (5)

Burada azınlığın çoğunluğu, veya çoğunluğun azınlığı asimile etmesi diye bir ön koşul yoktur. Bu ön şart fetih yapan ve fethi yapılanla göre de değişebiliyor. Durum tamamen olayın olageldiği özgün şartlara konjonktüre bağlı olarak seyrediyor. Bu konuda bir toplumsal yasa yoktur. Konması da uygun değildir. Filanca toplum asimile olur ama falanca olamaz denemez. A Aşireti Kürtleşir ama B aşireti Kürtleşemez denemez. Denirse ne olur? Ciddiyetsiz duruma düşülür. Sünni Türkmen Kürtleşirse aynı koşullarda, Alevi Türkmen'inde Kürtleşmemesi için sosyolojik bir engel yoktur.

Alevilik bir dinsel ayırmadır. İslamiyet'in farklı bir yorum biçimidir. Nasıl ki Hristiyanlıkta, Musevilikte farklı yorumlar var ise, son tek Tanrı'lı din olarak kabul edilen İslamiyet içinde de farklı yorumların olması bir kaçınılmazlıktır.

Din sosyolojisi açısından bakıldığından İslamiyet'in Hanefi, Şafii, Şii yorumunu nasıl ki kabul eden Türk'e, Kürd'e, Çerkez'e, Gürcü'ye, Arab'a rastlamak olası ise, Aleviliği de kabul eden Türk'e, Kürd'e, Arnavut'a, Arab'a rastlamak olasıdır.

Ama sosyolojik olarak bu olasılıklar olmasına karşın tarihsel olarak durum daha farklı gelişmiştir. Örneğin; sosyolojik olarak mümkün olmasına karşın tarihsel olarak nerede ise; Çerkes veya Gürcü Aleviye rastlamak olası değildir.

Aleviliğin etnik kimliği ile Aleviler'in Etnik Kimliği terimi farklıdır. Aleviliğin Etnik Kimliği demek daha farklı bir anlam içerir. Burada söz konusu edilen Türkiye'de yaşayan Aleviler'in Etnik Kimliği'nin ne olduğunu. Daha doğrusu Alevi olup Kürtçe ya da Zazaca konuşan Aleviler'in ısrarla kendilerini Türk olarak ifade etmelerinin sebebi nedir? Amaç bunu irdelemek. Gerçeği bulmaktr.

Türkler, İslamiyet'i doğusundan yaklaşık 300 yıl sonra Türkistan'ı fethe gelen Arap orduları ile tanımıslardır. Bu fethe çok direnmışlar, sonuçta da çok kan dökülmüştür. Kabul ettiklerinde ise İslam içindeki Emevi Müslümanlığını değil, Ehlibeyt yandaşlığını seçmişlerdir.

Orta Asya'da, Yusuf Hemedani, Ahmet Yesevi, Lokman Parende ve Hacı Bektaş Veli İslamiyet'i Türk sufiliği ile bütünleştirmiştir. İslamiyet'i Türkçe konuşturmuşlardır.

Anayurt'tan Anadolu'ya bu maya Yesevi dervişleri ile gelmiştir. Anadolu'da kurulan bir çok beyliğin ve Osmanlı'nın kuruluşunda bu maya vardır. Osmanlı da yönetimde dönme-devşirme kuşağının hakim olmasına dek bu durum böyle devam etmiştir.

Kürtçe ya da Zazaca konuşan Aleviler'in ortaya çıkması Kürtler'in veya Zazalar'ın Aleviliği benimsemesi sonucu oluşmamıştır. Bu olasılık din sosyolojisi açısından mümkün olmasına karşın Osmanlı tarihinin gelişim seyri açısından mümkün gözükmüyor. Kürtler'in Aleviliği benimsemesini iddia etmek Osmanlı tarihini bilmemektir. Çünkü Osmanlı; Fatih döneminde başlayan Yavuz ve Kanuni döneminde daha yoğunlaşan bir ölçüde Türkmen karşısıdır. Türkmenler'de Alevi olmaları nedeniyle Alevi karşısıdır. Kürtler ise o yıllarda Osmanlı tarafından korunan, kollanan adeta Osmanlı'nın vurucu güçdür.

1516-1517 Çaldıran Savaşı'na dek Erzincan, Erzurum, Diyarbakır valileri Erdebil Dergahı tarafından atanmış. Yani Türkmen Safevi Devleti bu bölgelerin valilerini atarmış. O yıllarda bugünkü Güney Doğu Anadolu'ya Türkmen egemenmiş. O bölgeyi Osmanlı Kürtleştirmiştir. Bakın konu ile ilgili "Türklerin Tarihi" ve "Milli Kurtuluş Tarihi" kitaplarının yazarı değerli araştırmacı Doğan Avcıoğlu ne yazıyor:

“Güneydoğu Anadolu, Safeviler'in elinde kalsa idi, Türkçe orada rakipsiz bir dil olurdu. Bölge Türkleşirdi. Osmanlı'da bu ters oldu. Şah İsmail'in peşindeki Kızılbaş Türkmen'e karşı, Osmanlı çoğu Sünni ve Şafiî olan Kürt beylerini tutmuştur.” (6)

Orta Anadolu'da yaşayan Türkmenler Osmanlı zulmünden canlarını kurtarmak için kuş uçmaz, kervan geçmez dağ başlarına kaçmışlardır. Çünkü Osmanlı'nın gözünde Türkmen potansiyel suçu idi. Bakın Osmanlı'nın sürgün politikası ile ilgili iktisat tarihçisi Ord. Prof. Dr. Ömer Lütfi Barkan nasıl bir tespit yapmış:

“Osmanlı İmparatorluğu'nda çeşitli tarihlerde iskan amacı ile v.s. sürgün edilen kitlenin çoğunu adı suçlular teşkil ediyordu. Kızılbaşlık da bu adı suçlar arasında sayılıp sürgün nedeni oluyor.” (7)

Osmanlı arşivi Ord. Prof. Dr. Barkan'ın tespitini doğrulayacak binlerce belge ile doludur. Bu yıllarda Türkmen ve Alevi olmak sürgün ve “katli vacip” nedeni oluştururken Kürtler imtiyazlı toplumsal kesimi oluşturuyor. Kürtlerin böyle bir durumda Aleviliği benimsemeleri olasılık dışındır. Bırakalım Kürtlerin Aleviliği benimsemesini iktidar mezhebi olduğu halde daha ilimli İslami temsil eden Hanefiliği bile Kürtler benimsememişlerdir. Kürt olup Hanefi olan azınlık kesim ise, Kürtleşen Türkmenlerdir. Kendinden biraz daha liberal bir İslam yanlısı olan Hanefiliği bile benimsemekte zorlanan Şafii Kürt anlayışın Aleviliği benimsediğini iddia etmek ne denli gerçeği ifade edebilir. İşte Doğan Avcıoğlu'nun tesbiti:

“Osmanlı, Kurdistan adını verdiği bölgede devletin temel dayanağı olan TIMAR sistemini uygulamaz. Devletin yönetimini bölgede, yönetim babadan oğula geçtiği KÜRT beylerine bırakır. Bölgede bulunan Türkmenler'in önemli bir bölümü dillerini unutur ve Kürt kabilelerine karışır.” (8)

Avcıoğlu'nun tesbit yaptığı yıllar 1550'li yillardır. Bu yıllarda o bölgede Türkmenler Kürt kabilelerine karışınca birkaç jenerasyon sonra tamamen dillerini unutup Kürtleşebilirler. Nitekim Orta Asya'dan gelen bazı Türkmen aşiretleri uzun yıllar sonra bölgede Kürtleşmişlerdir. Karakeçili Aşireti, Türkkan Aşireti v.s.

İşte Alevi Türkmenler'in Kürtçe veya Zazaca bilmesinin kaynağı Osmanlı'nın Türkmen politikasında yatmaktadır. Osmanlı'nın sürgünler sonucu Kürt bölgesine sürügü Türkmenler

süreç içinde Kürtçe öğrenmiş ve Kürtleşmişlerdir. Bugün Kürtçe bilmesine ve konuşmasına karşın Aleviler'in ısrarla biz Türküz demelerinin sebebi budur.

Türkiye'de yaşayan Aleviler'in ezici bir çoğunluğu Türkmen'dir. Kürtçe veya Zazaca bilenler bu dili sonradan öğrenmişlerdir. Bunlar aslen Türkmen'dir.

İngilizce, Almanca, Arapça, Rusça bilen ama ana dilini az bilen bir Türk'e; İngiliz, Alman v.s. diyemeyeceğimiz gibi, Kürtçe bilen ama kendi dilini az bilen hatta zor konuşan Alevi Türkmen'e de Kürt, Zaza v.s. diyemeyiz.

Cemal Şener

DİPNOTLAR

1. Ziya Gökalp, Kürt Aşiretleri Hakkında Sosyolojik Tetkikler, Sosyal Yayınları, İstanbul, 1992, s. 117.
2. Ziya Gökalp, Kürt Aşiretleri Hakkında Sosyolojik Tetkikler, Sosyal Yayınları, İstanbul, 1992, s. 118.
3. Namık Kemal, Osmanlı Tarihi, C.2, s. Hürriyet Yay. İstanbul, 1982.
4. Ziya Gökalp, Kürt Aşiretleri Hakkında Sosyolojik Tetkikler, İstanbul, Sosyal Yayınları, 1992, s. 130.
5. RızaNur, Doğu Mecmuası, Sayı: 12, s. 14-15
6. Doğan Avcıoğlu, Türklerin Tarihi, C. 5, s. 2041. Tekin Yayınları, İstanbul.
7. Ord. Prof. Ömer Lütfi Barkan, Osmanlı'da Sürgünler, İktisat Fakültesi Mecmuası,
8. Doğan Avcıoğlu, Türklerin Tarihi, C. 5, s. 2041. Tekin Yayınları, İstanbul.